

# CUPRINS

PREFAȚA AUTORULUI	13
PRIMA CARTE	
ARTA DESCOPERIRII ȘI DESCOPERIRILE ARTEI	17
Partea întâi	
BUFONUL	19
I. LOGICA RÂSULUI	21
Tripticul – Reflexul râsului – Paradoxul râsului – Logica râsului:	
O primă abordare –Matrice și coduri – Sfetnici ascunși – Obicei și	
originalitate – Om și mașină	
II. RÂSUL ȘI EMOȚIA	45
Agresivitate și identificare – Inerția emoției –	
Mecanismul râsului – Importanța de a nu fi serioși	
III. SPECII DE UMOR	59
Calamburul și vorba de duh – Om și animal – Interpretarea unui rol	
– Adultul copil – Banalitatea și exaltarea – Caricatură și satiră –	
Anormalitatea – Paradoxul centipedului – Deplasarea – Coincidența –	
Absurdul – Gâdilarea – Clovnul – Originalitate, emfază, economie	
IV. DE LA UMOR LA DESCOPERIRE	83
Explozie și catharsis – „A percepe gluma” și „a rezolva problema” –	
Crearea umorului – Paradox și sinteză – Rezumat	
Partea a doua	
ÎNȚELEPTUL	93
V. MOMENTELE ADEVĂRULUI	95
Cimpanzeul și bățul – Arhimede – Șansă și maturitate –	
Logică și intuiție – Rezumat	
VI. TREI EXEMPLIFICĂRI	115
1. Presa tipografică – 2. Graviția și Duhul Sfânt –	
3. Evoluția prin selecție naturală	
	VII

VII. A GÂNDI APARTE	139
Limitele logicii – Inconștientul înainte de Freud –	
Mecanizarea obiceiurilor – Explorarea la mică adâncime –	
„Atomii încârligați ai gândirii” – Explorarea adâncurilor –	
Cuvântul și viziunea – Capcanele limbajului	
VIII. JOCURI SUBTERANE	173
Importanța visării – Concretizare și simbolizare –	
A face calambururi pentru profit – Avantajul interpretării unui rol –	
Deplasarea – A sta în cap – Analogie și intuiție – Rezumat	
IX. SCÂNTEIA ȘI FLACĂRA	207
False inspirații – Asociații premature – Orbirea de prea multă lumină –	
Integrări treptate – Zorii limbajului – Rezumat	
X. EVOLUȚIA IDEILOR	221
Separări și reintegrări – Douăzeci și șase de secole de știință –	
Anarhia creatoare – „Faceți conexiuni, faceți mereu conexiuni” –	
Tichia cugetătoare – Patologia gândirii – Limitele confirmării –	
Mode în știință – Granițele științei – Rezumat	
XI. ȘTIINȚĂ ȘI EMOȚIE	253
Trei tipuri caracterologice – Magie și sublimare –	
Plictisul științei – Rezumat	
Partea a treia	
ARTISTUL	267
A. EMOȚIILE PARTICIPATIVE	269
XII. LOGICA OCHIULUI ÎNLĂCRIMAT	269
Râsul și plânsul – De ce plângem?	
XIII. A FI PARTE ȘI A FI ÎNTREG	283
Copiii vitregi ai psihologiei – Conceptul de ierarhie	
XIV. DESPRE INSULE ȘI CĂI NAVIGABILE	291
B. CREAȚIA VERBALĂ	301

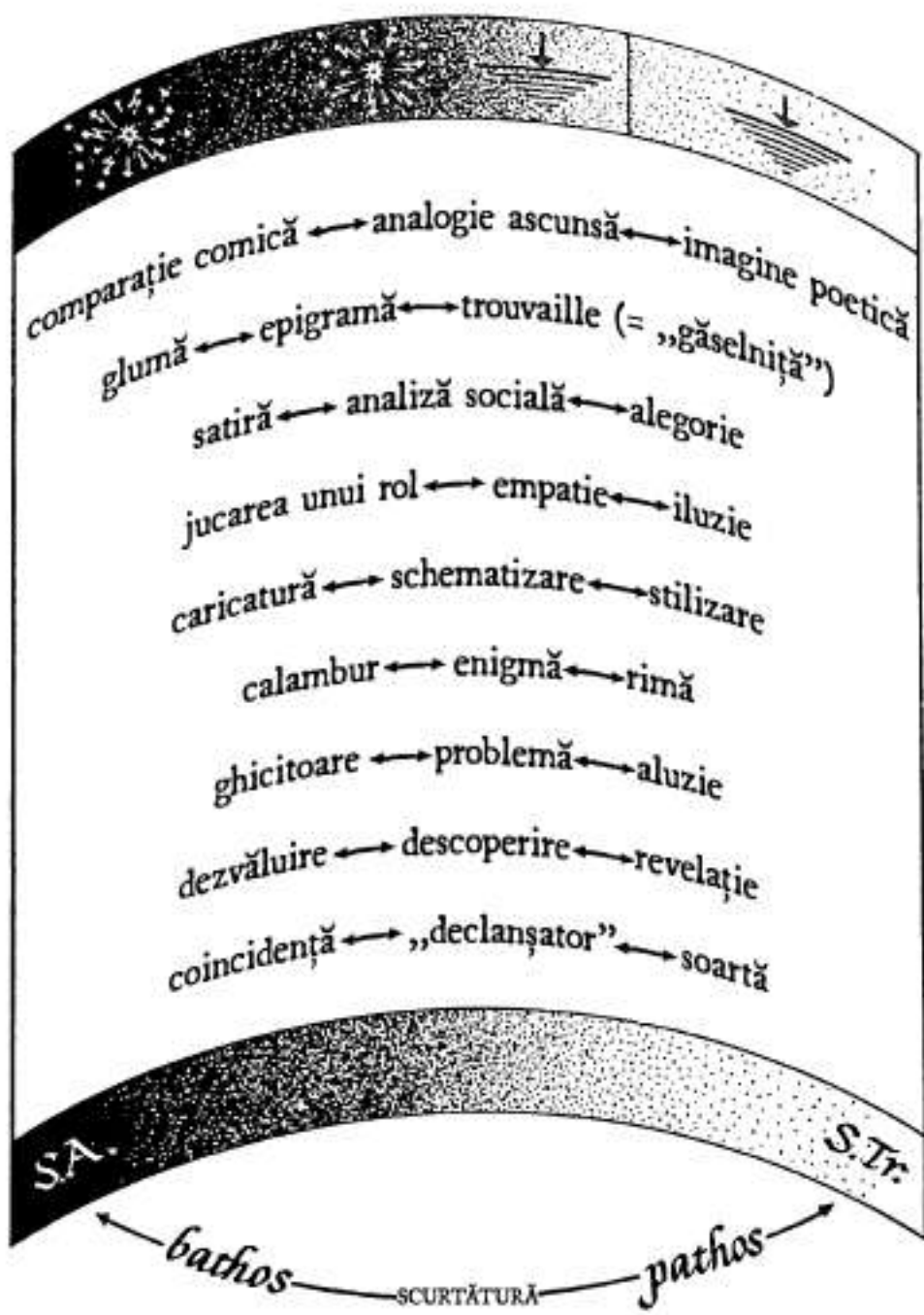
---

XV. ILUZIA	301
Puterea iluziei – Valoarea iluziei – Dinamica iluziei – Evadare și catharsis – Identificare și magie – Zorii literaturii	
XVI. RITM ȘI RIMĂ	311
Pulsația – Măsură și semnificație – Repetiție și afinitate – Calamburul compulsiv – A convinge inconștientul	
XVII. IMAGINEA	321
Analogia ascunsă – Potențiale emotive – Banda de imagini – Despre lege și ordine – Despre adevăr și frumusețe	
XVIII. ÎNFĂȘURAREA	335
Originalitatea și emfaza – Economia – Ultimul vâl – Rezumat	
XIX. PERSONAJ ȘI INTRIGĂ	347
Fantome și imagini – Conflictul – Integrări și confruntări – Arhetipurile – Catalogarea intrigilor – Păpuși și sfori	
XX. BURTA BALENEI	361
Călătoria nocturnă – Culpa lui Iona – Rădăcina și floarea – Sârma echilibrului	
C. CREAȚIA VIZUALĂ	371
XXI. MOTIV ȘI MEDIU	371
Privirea naturii – Pigment și semnificație – Cele două medii – Interferențe vizuale – Coduri de percepție – Convenție și creație	
XXII. IMAGINE ȘI EMOȚIE	389
Virtuțile cărții poștale ilustrate – Gust și dezgust – Mișcare și repaos – Pante ascendente – Rezumat	
XXIII. ARTĂ ȘI PROGRES	399
Perioade cumulative – Stagnare și fertilizare încrucișată – Declarat și implicit	
XXIV. CONFUZIE ȘI STERILITATE	407
Estetica snobismului – Emanația personală – Eroarea anticarului – Conforturile sterilității	

<b>CARTEA A DOUA</b>	
<b>DEPRINDERE ȘI ORIGINALITATE</b>	<b>417</b>
<b>INTRODUCERE</b>	<b>419</b>
<b>I. APTITUDINI PRENATALE</b>	<b>421</b>
Structură și funcție – Matricea celulară – Nucleu și citoplasmă – Dezvoltare reglatoare și mozaicală – Organizatori și inductori – Rezumat	
<b>II. IERARHIA OMNIPREZENTĂ</b>	<b>437</b>
Dezvoltarea sistemului nervos – Ierarhii locomotorii – Carasul auriu și crabul – A amesteca membrele salamandrei – Limitele controlului	
<b>III. ECHILIBRUL DINAMIC ȘI     POTENȚIALUL REGENERATIV</b>	<b>455</b>
A acționa și a reacționa – Ce este echilibrul? – Superelasticitatea și intervalul de regenerare – Izolare fiziologică	
<b>IV. RECULER POUR MIEUX SAUTER</b>	<b>463</b>
Reglementări structurale – Gradienți inversați – Pericolul regresivității – „Regenerări de rutină” – Reorganizări ale funcției – Reculer sans sauter – Regenerare și psihoterapie – Rutina visării – Regenerare și creativitate – Regenerare și evoluție	
<b>V. PRINCIPIILE ORGANIZĂRII</b>	<b>477</b>
<b>VI. CODURILE COMPORTAMENTULUI INSTINCTIV</b>	<b>485</b>
Genetica comportamentului – Instinct și învățare – Ierarhia lui Tinbergen – Comportamentul apetitiv și actul consumator – Leerlauf și deplasare – Instinct și originalitate	
<b>VII. ÎNTIPĂRIRE ȘI IMITAȚIE</b>	<b>501</b>
„Reacția de a urma” („following-response”) – Cântecul păsării și vorbirea papagalului – Resurse neexploatate	
<b>VIII. MOTIVAȚIA</b>	<b>507</b>
Retrospectivă – Declinul reflexului – Foamea, frica și curiozitatea – Instinctul explorator	

IX. A SE JUCA ȘI A SE PREFACE	523
Dificultățile definiției – Ludicul și ridicolul	
X. PERCEPȚIE ȘI MEMORIE	529
Filtrarea input-ului – Despuierea input-ului – Demontarea și reasamblarea – „Filtre colorate” – O digresiune despre engrame – Înregistrarea unei melodii – Condiționare și intuiție în percepție – Abstractizarea și banda-de-imagini – A învăța să vezi – A ști și a vedea – Niveluri ale memoriei – Imagine și semnificație – Klangbild și Wortschatz (image-sonoră și vocabular) – Abstractizare perceptuală și conceptuală – Generalizare, discriminare și asociere – Recunoaștere și reamintire – Rezumat	
XI. APTITUDINI MOTORII	561
Rezumat: Rigiditate și libertate	
XII. CAPCANELE TEORIEI ÎNVĂȚĂRII	573
O privire retrospectivă – Negarea creativității – Apariția configurației (Gestalt) – Condiționare și inducție empirică – Au insectele discernământ? – Șobolanul controversat – Pisica în cutie	
XIII. CAPCANELE CONFIGURAȚIEI (GESTALT)	591
Mai multe despre cimpanzei – Factori uniformi în învățare – Criteriile învățării intuitive – Condițiile prealabile ale intuiției – Ambiguitățile termenului Gestalt – A pune lucrurile cap la cap	
XIV. ÎNVĂȚAREA VORBIRII	611
Intenția și rostirea – Zorii conștientizării simbolului – Concepte și etichete – Ideatie și verbalizare	
XV. ÎNVĂȚAREA GÂNDIRII	625
Abstractizare, discriminare și transfer – Magia numelor – Ascensiunea cauzalității – Explicare și înțelegere – Zorii matematicii – Zorii logicii	
XVI. CÂTEVA ASPECTE ALE GÂNDIRII	649
Multidimensionalitatea – Experiența liberei alegeri – Gradele conștientizării-de-sine – Comutatoare și declanșatoare – Reguli explicite și coduri implicite – Categorii de matrice	

XVII. ASOCIAȚIA	661
„Acordări multiple” – Tipuri de asociație	
XVIII. OBICEI ȘI ORIGINALITATE	669
Depășirea decalajului – Căutarea unui cod –	
Grade de originalitate – Asocierea și bisocierea	
ANEXA I	
DESPRE MAGNEȚI ȘI AMBRĂ	681
ANEXA II	
CÂTEVA TRĂSĂTURI ALE GENIULUI	693
1. SIMȚUL UIMIRII	693
Aristotel despre motivație – Liderii revoluției – Newton, monstru și sfânt – Misticismul lui Franklin – Fundamentalismul lui Faraday – Metafizica lui Maxwell – Ateismul lui Darwin – Credința lui Pasteur	
2. INOCENȚA ȘI EXPERIENȚA	723
Preconștiența – Scepticism și credulitate –	
Abstractizare și caracter practic – Potențialuri multiple	
LUCRĂRI MENȚIONATE ÎN ACEASTĂ CARTE	729
MULȚUMIRI	745







## PREFAȚA AUTORULUI

Prima parte a acestei cărți propune o teorie a actului creației – a proceselor conștiente și inconștiente care stau la baza descoperirii științifice, a originalității artistice și a inspirației comice. Ea încearcă să arate că toate activitățile creatoare au un tipar fundamental comun și să schițeze acest tipar.

Scopul Cărții a doua este să arate că anumite principii de bază operează de-a lungul întregii ierarhii organice – de la oul fertilizat până la creierul fertil al individului creator; și că fenomene analoge cu originalitatea creativă pot fi întâlnite la toate nivelurile.

Oricine scrie despre un subiect complex trebuie să știe că nu poate să împuște doi iepuri dintr-un foc. *Prima carte* se adresează cititorului comun; unele capitole din *Cartea a doua* presupun o cunoaștere mai îndeaproape a curentelor actuale din biologia și psihologia experimentală și sunt mai degrabă tehnice. Există o inevitabilă diferență de stil între cele două părți: în prima am evitat pedanteria, cu prețul căderii ici-colo într-o terminologie vagă; în cea de-a doua, lucrul acesta nu a mai fost cu putință. Cititorii care vor găsi unele pasaje din partea a doua ca fiind prea tehnice le pot sări fără grijă și pot relua firul lecturii de mai încolo, fără să piardă sensul ideii generale. Leitmotivele ei sunt enunțate în repetate rânduri la diferite niveluri de-a lungul cărții.

Poate părea prea prezumțioasă tentativa de a cerceta originile biologice ale creativității mentale, câtă vreme suntem incapabili încă să definim chimia unui simplu spasm muscular. Dar de multe ori în istoria ideilor au acționat două metode opuse: abordarea „de sus în jos”, de la complex la elementar, de la întreg la părțile sale componente, și abordarea „de jos în sus”, de la parte la întreg. Accentul pus pe una sau alta dintre aceste metode poate alterna în funcție de moda filosofică, până când se întâlnesc și se contopesc într-o nouă sinteză. Ar fi fost la fel de imposibil de construit o fizică

teoretică pe baza particulelor ei elementare (care se arată a fi din ce în ce mai derutante), cum s-a dovedit imposibil de clădit o teorie a psihologiei pe „reflexele elementare” și „atomii comportamentului”. Vice versa, fără supoziția că materia complexă constă din părți atomice, oricare ar fi ele, fizica și chimia nu s-ar fi putut dezvolta.

Am încercat să combin cele două metode, alegându-mi drept punct de pornire un fenomen care este în același timp simplu și complex, în care un proces intelectual subtil este semnalat printr-un reflex fiziologic vulgar: fenomenul râsului. Umorul este un lucru evaziv, ca și curcubeul; și totuși, studiul spectrului colorat a furnizat repere pentru structura elementară a materiei.

O schiță preliminară a acestei teorii a fost publicată în 1949 sub titlul *Insight and Outlook*. Fusese gândită ca primul din două volume, iar prefața conținea fraza optimistă: „Volumul 2 este în pregătire și sperăm să apară la douăsprezece luni după primul”.

Cele douăsprezece luni s-au transformat în cincisprezece ani. Pe de-o parte, pentru că m-am implicat în alte subiecte; dar mai ales pentru că am fost nemulțumit de acea primă încercare și am simțit nevoia să-mi clădesc teoria pe o bază mai extinsă. Între timp, m-am tot întors la ea în alte cărți, dar de fiecare dată procesul de extindere necesita un excurs într-un domeniu înrudit și, de câte ori s-a întâmplat aceasta, fiecare excurs a cerut un răgaz pentru el însuși. Un capitol despre „schimbarea viziunii omului despre univers” a crescut până a ajuns o carte autonomă de peste șase sute de pagini<sup>1</sup>; la fel, un alt capitol, despre misticismul oriental.<sup>2</sup> Și când în fine eram gata să scriu mult amânatul volum al doilea, mi-am dat seama că trebuia să-l arunc la coș pe primul și să o iau iar de la început. Întregul cadru teoretic trebuia să fie revizuit și chiar terminologia trebuia schimbată. Cititorii familiarizați cu *Insight and Outlook* vor observa totuși că am preluat sau parafrazat din carte acele pasaje care par să fi înfruntat timpul; ca să nu plictisesc, nu am mai pus semnele citării. De asemenea, am încorporat în text extrase din prelegeri ținute la universitățile engleze și americane, cu permisiunea autorităților respective.

La intervale regulate apar la sfârșitul unor capitole sau secțiuni rezumate, acolo unde am simțit că ar putea fi utile. Asteriscurile se referă la note din text, numerele de index sunt trimiteri la surse.

Nu-mi fac iluzii asupra șanselor teoriei pe care o propun: o soartă inevitabilă va face să se demonstreze că este greșită în multe, sau chiar în cele mai multe detalii, pe măsura

---

<sup>1</sup> *The Sleepwalkers* (1959).

<sup>2</sup> *The Lotus and the Robot* (1960).

---

noilor progrese din psihologie și neurologie. Tot ce sper este să i se recunoască meritul de a conține un vag tipar de adevăr, și mai sper că i-ar putea stimula pe cei care caută unitatea în diversele manifestări ale gândirii și emoției umane.

Sunt profund recunoscător profesorului Sir Cyril Burt și profesorului Holger Hyden, de la Universitatea din Gothenburg, pentru lectura manuscrisului, pentru corecturile, critica și încurajările lor; profesorului Dennis Gabor (Imperial College, Londra), doctorului Alan McGlashan, St. George's Hospital, și profesorului Michael Polányi, Oxford, pentru multele discuții stimulative pe tema acestei cărți. De asemenea trebuie să-i fiu recunoscător Dr. J. D. Cowan, Imperial College, pentru critica sa din perspectiva teoriei comunicației; Dr. Rodney Maliphant pentru trecerea în revistă a literaturii pe tema psiho-fiziologiei plânsului; Dr. Christopher Wallis pentru compilarea unei bibliografii pe aceeași temă; și domnișoarei Edith Horsley pentru efortul ei răbdător și scrupulos de editare.

*Londra, decembrie 1963.*